

STUDIJE

INTEGRACIJA VJERE I ŽIVOTA KAO KONKRETAN CILJ ODGOJA U VJERI MLADIH

Ante Kusić

1. UVOD

Život čovjeka kao pojedinca nosi sa sobom stanovit proces individualizacije. Individualizacija je razvoj čovjeka u samostojnu ličnost, to je rast svijesti o svojem vlastitom „Ja”, kao različnom od „Ja” drugih ljudi. U procesu individualizacije treba razlikovati različite razvojne stupnjeve. Po učenju Karla Gustava Junga, stupanj „*sjenke*” prvi je stupanj u razvoju individualizacije ukoliko započinje iz dubokog korijenja onoga nagonско „nesvjesnog” u pojedincu. Stupanj „*anime*” i „*animusa*”, kao odraza heterospolnih težnja muškarca i žene, jest daljnji stupanj individualizacije. Na tom stupnju dolazi se u ono kolektivno nesvjesno, s njegovim „arhetipovima” – kao proizvodom praiskonske čovječje sklonosti da *slikovito* dočara ono što mu je u toku ljudske povijesti – u idejama, predodžbama, nagonima itd. – na poseban način bilo od životne važnosti. Različiti „*simboli*”, u svim narodima povijesti, imaju korijen u arhetipovima. Mitološki sadržaji nastaju iz davno zaboravljenih „slojeva” nesvjesnog, koji nikako nisu mrtvi prah, nego u „svakome od nas dalje djeluju i žive”, rekao bi Jung. Posljednji stupanj individualizacije jest ostvarenje *samstva*, „zrele ličnosti” koja u svakoj stvari ima svoje „Ja”, tj. svoje mišljenje i sposobnost za samoodlučivanje.

U razvoju individualizacije dolazi se do određene stabilizacije slike o sebi. Ta slika postaje izvorom motivacija za vlastiti rast, u smjeru zadržanog *ideala* ili životnog cilja. U toku samog rasta javljaju se u čovjeku različiti konflikti, emotivne ili racionalne prirode. Svaki pojedinac mora ih za sebe riješiti i prevladati. Zbog poteškoća koje sve to skupa prate, mnogi se mladi ljudi slijepo prepuste situaciji i ovisno o njoj postaju pozitivne ili deformirane osobe. – Ako je netko svoj ideal našao u vrednotama *vjere*, npr. kršćanstva, on nastoji *živjeti* svoju *vjeru*. U tom slučaju, kao „samstvo” i „zrela ličnost”, on nastoji otkriti svoje sposobnosti i svoje mane, računajući s time da mu je *Bog* dao „talente” i da će Bogu odgovarati za „zakopane”, tj. neiskorištene talente. „*Pred Bogom*” vjernik upoznaje svoje „Ja”, bez uljepšavanja i bez nagrdivanja, izgrađujući se stalno u svestrano uravnoteženu ličnost, ispunjenu kulturnim, moralnim i estetskim vrijednostima, kao i sposobnošću opraštanja, darivanja i ljubavi. Sve to skupa nazivamo „integracija vjere i života”.

Iz golemog kompleksa problematike spomenute „integracije” ovdje ćemo za raspravljanje izdvojiti samo tri područja čovječjeg sazrijevanja u ličnost ili u „samstvo”: organsko, čuvstveno i intelektualno.

2. ORGANSKO SAZRIJEVANJE – KAO INTEGRACIJA VJERE I ŽIVOTA

Kao polazište za odgoj u vjeri mladih ovdje možemo uzeti biblijske riječi o „vlasti nad sobom”: „Ne idi za svojim strastima, kroti svoje požude... Ne upuštaj se u raskošan život, ne miješaj se u takvo društvo... Radnik pijanac nikad se neće obogatiti, i tko prezire male stvari, brzo osiromaši. Vino i žene izopače razborite ljude, i tko se druži s bludnicama, izgubi svaki stid... Tko uživa u zlu, bit će kažnjen, a tko mrzi brbljanje, uklanja od sebe zloću... Ako si čuo štogod, budi kao grob... Kao strijela zabodena u bedro, takva je riječ u nutrini luđakovojoj... Sva je mudrost u strahu Gospodnjem, i u svoj je mudrosti poštivanje Zakona...” (Sirah 18,30–19,22).

Organsko sazrijevanje odnosi se u prvom redu na osjetilni život čovjeka, tj. na organske potrebe, osjetilne sklonosti i nagone. Tu se radi o *prirođenim* nagnućima, potrebnima za očuvanje života čovjeka, kao i drugih životinjskih vrsta. Tako npr. za vrijeme poplave vjeverice nagon skakaču na debla stabala koja plivaju. Mali pačići, premda su se izlegli iz jaja na kojima je sjedjela kokoš, odmah skakaču u vodu. Nagonsko je djelovanje u načelu svrsishodno, ali ipak – ne samo kod čovjeka nego i kod drugih vrsta životinja instinkti kadgod postanu beskorisni i štetni. Tako se npr. neki biljožderi hrane biljkama koje ih otruju. Golub se prepušta smrti od gladi ostajući bez svrhe na gnijezdu ako se ženka nije vratila. Čovječje nagone dijelimo u tri grupe: osobne (nagon održanja), obiteljske (seksualni nagon) i društvene (socijalni nagon).

a) Instinkt održanja

Taj je nagon usmjeren na obranu životnih interesa čovjeka kao pojedinca. Filozofi ga shvaćaju na različit način. Le Rochefoucauld svodi sve naše težnje na sebeljublje: „Sve kreposti gube se u interesu kao rijeke u moru.” I privrženost drugome – također! – jer: mi i ljubimo zbog osobnog zadovoljstva. Po Leibnizu međutim „ljubav je užitak što ga osjetimo u sreći drugoga”. U instinkt samoodržanja spa-

daju: instinkt za jelo, instinkt samoobrane – počevši od raznih nervnih refleksa pa do uskraćivanja poštovanja (psovke, pljuckanje, ponižavanje), instinktivne reakcije zbog straha – počevši od refleksogenih krikova pa do samoafirmacije u dobi puberteta i adolescencije. Instinkt samoafirmacije posebno se očituje u nekonformizmu i buntu prema starijima. Instinktivna radoznalost također spada u instinkt održanja: mlad čovjek želi osobno upoznati svaki predmet. Kad se radi o instinktu održanja, za integriranu ličnost vjernika korisno je razmišljati o uključnicama biblijske poruke: „Bolji je obrok od povrća gdje je ljubav nego od utovljena vola gdje je mržnja” (Izreke 15,17).

b) Seksualni instinkt

Taj se instinkt odnosi na održanje vrste, na seksualne odnose i na obiteljski život. Freud razlikuje tri stupnja u razvoju ljudske seksualnosti. Prvi je stupanj *oralni*: užici ustima, zbog čega dijete stavlja u usta svaku stvar. Ako čovjek ne preraste taj stupanj ni u odrasloj dobi, imamo posla sa značajkama sebičnog karaktera. Takvi su ljudi više puta pravi izrabljivači svojih bližnjih, posesivni tipovi i odani alkoholu. Do fiksiranja na oralnom stupnju seksualnosti dolazi kod ljudi koji su se kao djeca morali odricati dozvoljenih dječjih užitaka, bilo zbog prestroga ili nikakva odgoja. Ako takvi poslije postanu kronični alkoholičari, obično postaju i seksualno impotentni. Misli se da je 70% kroničnih pijanaca rođeno u kasnijim godinama života svojih roditelja, kad dijete više nije bilo toliko željeno, a majka je imala poteškoća s dojenjem. Zaostajanje na oralnoj fazi seksualnog razvoja izrodi se često u homoseksualnost, a kod djevojaka u sklonost prostituciji. Za liječenje tih djevojaka preporučuje se izbor muških zvanja. – Drugi je stupanj *analni*, sa sklonošću: uprljati se, zamazati se. To biva u drugoj i trećoj godini života. Zaostajanje na tom stupnju praćeno je kasnije npr. smetnjama sa stolicom (opstipacija). Psihoanalitičari misle da se zaostajanje na tom stupnju događa kod ljudi koji su u djetinjoj dobi bili pretjerano uskraćivani – na račun privikavanja na tjelesnu

čistoću – u dječjim igrama s vodom, pijeskom, ilovačom itd. Pretjerivanje s redom i čistoćom dovelo je do štetne pedanterije, do pretjerane sklonosti moraliziranja i vršenja slova zakona u svjetonazorskim opredjeljenjima, do bolesne osjetljivosti i ljubomore. Trajna živčana napetost odrazi se u slaboj probavi, bolesnom strahu, kao i u agresivnosti i sadizmu. Kod takvih osoba javljaju se prisilne neuroze: potreba za stalnim pranjem ruku, beskonačnim razglabanjima o posve nevažnim stvarima. – Treći stupanj razvoja seksualnosti jest *genitalni*. On počinje u petoj godini: sin počinje više voljeti majku, a kći više voljeti oca. To je faza Edipova kompleksa. Zaostajanje na toj fazi nosi u sebi opasnost bolesne vezanosti uz roditelja, s posljedicama: ne osjećati potrebu za brakom, oženiti se sa znatno starijom ženom. – Četvrti stupanj sa spolnom zrelošću, nastupa u pubertetu, oko 14. godine života pa dalje. Kod mladića tad prevladava detumescentni nagon, tj. potreba za organskim rasterećivanjem; kod djevojaka prevladava kontrektacijski nagon, tj. potreba za milovanjem, dodiranjem. Zbog toga dolazi često do sukoba među mladima. Pravo doba adolescencije počinje oko 18. godine kod mladića, a kod djevojke oko 16. godine života. To je vrijeme „kritičkog realizma”: mladi postaju „kritični”, okreću se van – kritički i buntovno. U toj fazi mladi ljudi ne vole kompromise, ne dopuštaju dvostruki moral, bune se protiv nedosljednosti i neiskrenosti. Mučenici za istinu i pravdu na njih vrše sugestivnu moć. Eros, više psihička naklonost, i seksualni saobraćaj, više fizička, također bivaju okrenuti van, pa se povećava sklonost ka spolnim doživljajima. Međutim, tjelesno sjedinjavanje bez popratne čuvstvene komponente erosa ostaje ženi odvratno, dok kod muškarca to – vrlo često – nije tako. Tu i jest razlog uspješnog poslovanja „javnih kuća”. Može se reći, ali bez preoštrog dijeljenja: muškarci imaju „potrebu” za ženom, žene imaju „ljubav” prema muškarcima. Zbog toga je i preljub žene puno dublji i teži nego preljub muškarca. Kad se radi o seksualnom instinktu, za integriranu ličnost vjernika ovdje se čini umjesnim spomenuti biblijsku orijentaciju: „Teško onima koji preziru *mudrost i stegu!* Isprazna je nada njihova, naponi uzaludni, i

studije

poslovi bez probitka. Žene su im bezumne, djeca opaka i proklet njihov rod” (Mudrost, 3,11).

c) Socijalni instinkt

Već je Aristotel zapazio kako je čovjek društveno biće. Čovjek ne podnosi osamljenost, on osjeća potrebu da uskladi svoje ponašanje sa stilom življenja drugih. To je mentalni *mimetizam*, oponašanje okoline. Daljnji oblik socijalnog nagona jest osjećaj *simpatije*, tj. čuvstvenog raspoloženja ljubavi i poistovjećivanja s nekim drugim. Kod djeteta nema afektivne simpatije, dijete reagira „bez milosrđa”, egoistično. Altruističko usmjerenje na razini simpatije razbuđuje se pri kraju puberteta, tj. na prijelazu u mladenačku dob. Daljnji oblik socijalnog instinkta jest *želja za moći*, praćena željom za gospodarenjem. Ona se manifestira npr. kao sklonost prema kolekcionarskom skupljanju, kao škrtost, kao ljubomora, što se sve daje naslutiti često već u djetinjnoj fazi razvoja. Za pravilan razvoj socijalnog nagona dobro je uvijek imati na pameti biblijske izreke: „Šest je stvari koje Gospod mrzi, a sedam ih je gnusoba njegovu biću: ohole oči, lažljiv jezik, ruke koje prolijevaju krv nevinu, srce koje smišlja grešne misli, noge koje hitaju na zlo, lažan svjedok koji širi laži i čovjek koji zameće svađe među braćom” (Izreke, 6,16–19).

3. INTEGRIRANJE VJERE I NAGONSKOG ŽIVOTA

Instinkti nose u sebi određenu slijepu silu. Skladan razvoj ljudske naravi zahtijeva njihovo razborito usmjerenje pod kontrolom razuma, obogaćenog nadahnućima vjere i milosti. Sv. Pavao poručuje: „Poznata su djela tijela. To su: bludnost, nečistoća, raspuštenost, idolopoklonstvo, vraćanje, neprijateljstva, svađa, ljubomornost, srdžba, sebičnost, razdori, strančarenja, zavisti, pijanke, razuzdane gozbe i ovima slična...: oni koji čine takva djela neće baštiniti kraljevstva Božjega. Naprotiv, plod su Duha: ljubav, radost, mir, strpljivost, blagost, dobrotu, vjernost, krotkost, uzdržljivost... Ne težimo za taštom slavom. Ne izazivajmo jedan drugoga! Ne zavidimo jedan drugome” (Gal 5,19–26).

Kršćanski odgoj ide za tim da svaki čovjek izraste u harmoničnu i cjelovitu ličnost, ostvarivši ravnotežu među svim svojim naravnim težnjama, uz poštovanje određene hijerarhije vrednota. Evo nekoliko praktičnih pravila u tom smjeru:

1. Čovjek se mora priviknuti da razborito potiskuje neke svoje nagone

Žestoke impulse vlastite naravi treba svladavati: srdžbu, oholost, ljubomoru, proždrljivost, egoizam, nezdravu simpatiju i antipatiju. Kod djeteta, ipak, ne smijemo u svemu tome postupati prestrogo: ono bi moglo prema odgojitelju izgubiti spontanost i iskrenost, te zaobilaznim putovima tražiti načina da dođe do vlastitog i loše izabranog cilja. Gubitak spontanosti vodio bi takvu djecu neurozama i gubitku unutarne ravnoteže. To bi pak bilo zaprekom da pojedinci ikada dođu do zrelosti osobe. „Djetinjstvo u djetetu” moramo maksimalno poštivati, zapaža Rousseau.

2. Čovjek se mora priviknuti društveno shvaćati nagone i potrebe

Nagoni se moraju usklađivati sa zahtjevom pravde i ljubavi prema ljudskoj zajednici, kao i sa zahtjevima finoće i pristojnosti. Treba se dakle naučiti svladavati agresivnost, egoizam, sklonost prema seksualno nekorektnim činima. Odgojitelj, međutim, ne smije nikada upasti u bolest „seksomanije”. Biti „zreo” u odnosu na čovječje instinkte znači: biti sposoban potiskivati, sublimirati i socijalizirati svoje nagone, posebno seksualni nagon.

3. Čovjek mora pronaći odgovarajuću sublimaciju za potisnuti nagon

Snagu potisnutog instinkta čovjek mora iskoristiti na stanovit pozitivan način. Inače će postati neurotičar. Odgojno načelo za integritet ličnosti ovdje glasi: Ne sprečavati ni obuzdavati nagon bez određene pozitivne svrhe, kanalizirati nagon iskoristivši ga za neki oplemenjujući (sublimis = uzvišen) cilj i rad. Čovjek je „rezervoar sila” koje su pohranjene u njego-

vim strastima, a te „mogu služiti ili Bogu ili đavlu” – kako se sažeto izražava o toj problematici Maryse Choisy.

4. Čovjek treba iskoristiti nagone za što solidniju naobrazbu

Nagonska radoznalost djeteta, u trećoj godini, koja se očituje u bezbrojnim pitanjima „tko”, „kako”, „zašto”, postupno dovodi do sazrijevanja za pojmovno-razumsku spoznaju. Odgojitelj stoga mora uvijek poticati zdravu i naravnu radoznalost onih koje odgaja, tj. mora problematizirati stvari i voditi odgajnika prema rješavanju. Radoznalost je praćena nagonom za *natjecanjem*. Neki smatraju da je duh natjecanja odgojno štetan. W. James, poznati psiholog, međutim zapaža ovo: „Osuditi i zabraniti bilo koje natjecanje između mladih ljudi pod izlikom da bi ono moglo degenerirati u strastvene ekscese i egoizam – to miriše malo na sentimentalizam i dapače fanatizam.” Psiholog L. Slock smatra da bi isključivanje natjecanja kod mladih ljudi vodilo stanju indiferentnosti i bezličnosti, te da je upravo duh natjecanja „sol kolektivnog odgoja”, naravno, uz efikasno sprečavanje mogućnosti da oni manje nadareni upadnu u defetizam, a oni nadareniji u oholost, ljubomoru i rivalstvo. Biblijskim riječima izraženo, to glasi: „...kažem svakom od vas da ne drži do sebe *previše* – više nego treba do sebe držati – već neka drži do sebe pristojno prema mjeri vjere koju je Bog udijelio svakomu pojedincu... Mi, mnogi, jedno smo tijelo u Kristu, a s obzirom na pojedince, udovi jedan drugome. Imamo različite darove već prema danoj nam milosti... Tko ima dar posluživanja, neka poslužuje! Tko ima dar poučavanja, neka poučava! Tko ima dar tješnja, neka tješi! Tko dijeli, neka dijeli darežljivo! Tko vrši starješinsku službu, neka je vrši brižno! Tko čini milosrđe, neka ga čini veselo!” (Rim. 12,3–9). Sveobuhvatno načelo evanđeoskog odgoja ostaje ovo: „Neka vaša ljubav bude bez pretvaranja... U revnosti budite neumorni! Budite gorljivi Duhom!... Nadom se veselite, u nevolji budite strpljivi, u molitvi ustrajni!... Blagoslivljajte one koji vas progone! Radujte se s onima koji se raduju! Plačite s onima koji plaču!...” (Rim. 3–15).

5. Treba osobito voditi računa o nagonu za oponašanjem

Nagon za oponašanjem postoji kod čovjeka i kod ostalih vrsta životinja. Načelo odgoja za zrelu ličnost jest: primjerom poticati na *oponašanje* i njegovati smisao za *samostalno pronalaženje*, u smjeru „oponašati i nadmašiti”. Istočni grijeh, iskonska zloupotreba slobodne volje i pameti kod čovjeka, čini da ljudi radije oponašaju zlo nego dobro. Zbog toga odgojitelj, kao „zrela i integrirana ličnost”, mora pred još nesazrelom ličnosti odgajnika prednjačiti u korektnosti svojih misli, riječi, djela i cjelovitog ponašanja. „Ne poučava se drugoga ono što odgojitelj hoće ni ono što odgojitelj zna. Drugoga se poučava ono što *odgojitelj jest*”, kako to zapaža Jean Jaures.

Sve što je rečeno možemo sada sažeti i reći: Za integriranje vjere i života, kao kršćanski vjernici, moramo oplemenjivati svoje nagone, u duhu Kristove socijalne zapovijedi: Ne čini drugome što ne želiš da on tebi učini, i čini drugome što želiš da on tebi učini. Čovjek je stvoren za bližnje, za društvo, za grupacije obitelji, domovine, prijateljstva. Čovjek je stvoren za zajedništvo, održavano ljubavlju, simpatijom i altruizmom. Zbog toga moramo sebe odgajati za poštivanje prava drugih ljudi. To znači: obuzdavati egoistične težnje, prakticirati društvene kreposti – ljubaznost, uzajamno pomaganje, međusobno razumijevanje, solidarnost itd. Integrirana vjera i život nosi sa sobom obavezu: u svakodnevnom životu prednjačiti drugima svojim primjerom, u najvećoj mjeri prakticirati: pristojnost, plemenitost, veselost, suosjećanje, nadahnjujući se u svojem cjelokupnom ponašanju dubokim poštovanjem prema Bogu, bližnjemu i svim stvarima – kao djelima ruku Božjih. Skupa s *vjerom* idu *djela!* „Kao što je tijelo bez duše mrtvo, tako je i vjera mrtva bez djela”, opominje nas sv. Jakov (Jak 2, 25–26).

4. ČUVSTVENO SAZRIJEVANJE – KAO INTEGRACIJA VJERE I ŽIVOTA

Za čuvstva nemamo strogo znanstvene klasifikacije. Čuvstva su vrlo složeni i raznovrsni

doživljaji ugone i neugode. Ovdje ih dijelimo na: osobna, altruistična i viša ili racionalna čuvstva.

Osobna ili individualna čuvstva proizlaze iz nagona za samoodržanjem. To su: strah, smjelost, ljubav prema samome sebi, ponos, taština, osjećaj časti, ljubomora, itd.

Altruistična čuvstva proizlaze iz čovječjeg društvenog nagona: simpatija, samilost, darežljivost itd.

Racionalna ili viša i nadindividualna čuvstva odnose se na čovječje intelektualne, moralne, estetske i religiozne težnje. To su: ljubav za istinom (intelektualno čuvstvo), ljubav za dobrom (moralno čuvstvo), ljubav prema Bogu (religiozno čuvstvo), ljubav prema lijepome (estetsko čuvstvo). Kad jedna od tih težnja postane prejaka, na štetu drugih, tako da apsorbira ostale naše intelektivne i emotivne snage, tada ona postaje strast ili „pasija”, npr: škrtost, strast igranja, strast za pićem. Pasija postaje uzrokom gubitka psihičke ravnoteže: volja atrofira, slijepi nagon dominira; razum upada u stanje fiksnih ideja, rasudna moć nije sposobna raspoznavati istinu.

Od svega toga, budući da se ovdje radi uglavnom o mladima, može se u ovom prikazu nešto iscrpnije obraditi samo čuvstvo ljubavi između mladića i djevojke.

Kao polazište za odgoj u vjeri mladih ovdje možemo uzeti biblijske riječi o odnosu muškarca prema ženi: „Ne budi ljubomorana na svoju ljubljenu ženu, i ne uči je pakosti na svoju štetu. – Ne prepuštaj se posve ženi da ona potpuno ne zavlada tobom. Ne približuj se bludnici da ne padneš u zamke njezine... Ne upiri pogled u djevicu da ne bi bio kažnjen zajedno s njom. Ne daj bludnici svoje duše da ne izgubiš imetak svoj. Ne obziri se po gradskim ulicama i ne skitaj se pustim zakucima. Odvrati pogled svoj od ljupke žene, i ne gledaj tuđu ljepotu. Mnoge već zavede ženina ljepota, koja želju raspaljuje kao vatru. Ne sjedaj nikad s udatom ženom i zajedno s njom ne pij vina da ti srce ne podlegne njezinim dražima i da u strasti svojoj ne srneš u propast” (Sir 9,1–9). U pitanju odnosa spolova preporučuje Biblija ovim riječima razboritu samokontrolu i mudru uravnoteženost.

Čovjek se, kako to zapaža naš psiholog dr Anton Trstenjak dvaput rodi: prvi put kao dijete, za roditelje koji ga „dobiju”; drugi put kao mladić, za ljudsko društvo kad ga roditelji „izgube”, a „dobije” ga djevojka. Tad se javlja spolni nagon s odgovarajućim čuvstvima koja međusobno povezuju mladiće i djevojke. U dobi oko 14. godine počne se u djetetu razvijati duševna samostalnost i ljubavna ili erotska čuvstva. Dječak i djevojčica postaju drukčiji: zatvaraju se u sebe, odvajaju se od starijih, zanimaju ih njihovi vršnjaci. To su simptomi „duševne promjene”. Javlja se pojačana netrpeljivost između oca i sina, majke i kćeri, a bolje se slažu sin i majka, kći i otac. To je samo posljedica preorijentacije na drugi spol. Stariji se moraju pomiriti s tim da se dijete od njih s godinama sve više udaljuje, dok konačno ne napusti očevu kuću te osnuje vlastitu obitelj. Postupci roditelja i ostalih odgojitelja baš tada, u dobi spolnog sazrijevanja, moraju biti takvi da dijete osjeti da ga nitko ne razumije bolje od njih i da im nitko ne želi više dobra i sreće. Roditelji i odgojitelji to će pokazati nenametljivim i neautoritativnim postupcima i riječima.

Prvi znak dozrijevanja jest to da probuđeno „ja” počne tražiti srodnu dušu, prijateljicu odn. prijatelja u školi, i to se razvije u prvu ljubav. Prva su prijateljstva obično lijepa, ali redovito ne vode u brak jer se radi o vršnjacima. To je iz početka dobro, jer odgovara poznatom pokazatelju da je brak između mlađih ljudi najusklađeniji ako djevojka ima pola mladićevih godina više sedam. Ako se „prva ljubav” pojavi oko 14. godine života, djevojka ima točno pola mladićevih godina više sedam, naime $7 + 7 = 14$, kao i njezin mladić. Ali za njihovu prvu ljubav počnu se zanimati stariji mladići koji su već situirani i zreli za brak. Zaljubljeni momčić, premlad, ne može se natjecati s njima, i prva ljubav završi obično kao lijepa uspomena. Inače — načelno — psiholog Trstenjak naglašava da bi „lako mogao biti potpuno sretan” brak koji je sklopljen na temelju prve ljubavi samo ako se ona „odvijala u granicama potrebnog poštenja”, tj. gdje „u njezinu proživljavanju nije bilo ništa proigrano”. Slovenska poslovice naglašava: „Koliko nečednosti pred zakonom,

toliko solza v zakonu”, tj. „Koliko nečednih djela prije braka, toliko suza u braku”. Lijepo i čestito provedeno doba prve ljubavi, protiv bilo kakvih sumnjičenja, prigovora i pojavljivanja ljubomore, redovito biva dobra garancija za uspješan brak. Prošlost jamči za budućnost! Prva ljubav, ona za koju se kaže „voli se samo jedanput”, ostaje donekle trajna veza između dva srca. Ako nema osobito teških razloga protiv (bolest, pokvaren karakter, rastava), može se samo preporučiti da se završi brakom.

Dvoje mladih, prvi put zaljubljenih, zatvaraju se u začarani krug iz kojeg ne žele izaći niti puštaju druge da u njega uđu. Sve uljepšavaju jedno na drugom. Ostaju gluhi i slijepi na upozorenja. „Kćeri moja, on je već jednu prevario” — upozorava majka vlastitu kćer. „Ništa drugo nije ni zaslužila” — odgovara bez razmišljanja zaljubljena djevojka majci. Kad je čovjek zahvaćen takvom čuvstvenom opijenošću, ne vidi stvari kakve jesu, nego kako ih on doživljava. Slično pijevcu: zaljubljen mlad čovjek na temu ljubavi „pjeva”, i pri tom „zadržava” oči. To posebno vrijedi za žensku dušu: kao što ne želi otkinuti dio duše, ne želi se osloboditi ni mišljenja o ljubljenom mladiću; osjećá se „s one strane dobra i zla” kad se radi o onome u koga je zaljubljena.

Osjećanje ljubavi ispunjeno je težnjom za neposrednosti, poosobljenosti i intimnostima. Ono je praćeno i posebnom radoznalošću. Mnogo čina zloupotrebe spolnosti dogodi se pod izlikom „radoznalosti”. „Radoznao sam! Moram biti na čistu kako je s tobom. Inače te neću uzeti za ženu!” Kad neki mladić počne s tako ucjenjivačkim prijetnjama, za djevojku je najbolje da ga ostavi: takav je pravi cinik, ucjenjivač, egocentrik, a nikako čovjek koji je sposoban voljeti drugu osobu. Tko „ljubi” taj ne čini drugoga nesretnim pokušavajući ga ucijeniti ili bilo kako iskoristiti.

a) Doživljavanje „erosa” i „seksa”

Kao polazište za odgoj u vjeri mladih možemo uzeti biblijske riječi koje upozoravaju na najintimniju povezanost spolova, koja ne dozvoljava ni diskriminaciju ni zloupotrebe u ljubavnom životu čovjeka. „I reče Jahve, Bog: 'Ni-

je dobro da čovjek bude sam: načinit ću mu pomoć kao što je on'... Od rebra što ga je uzeo čovjeku napravi Jahve, Bog, ženu pa je dovede čovjeku. Nato čovjek reče: 'Gle, evo kosti od mojih kostiju, mesa od mesa mojega! Ženom neka se zove, od čovjeka kad je uzeta.' Stoga će čovjek ostaviti oca i majku da prione uza svoju ženu, i bit će njih dvoje jedno tijelo.. (Post 2,18–25). Ženu treba voljeti i biti ispunjen pažljivošću prema njoj, pa Biblija naređuje: „Kad se tko oženi, neka ne ide u vojsku; neka mu se ne dodjeljuje služba, nego, oslobođen, neka ostane kod kuće godinu dana da razveseljuje ženu koju je doveo” (Pnz 24,5–6). Žena treba zračiti mir i vedrinu, pa Biblija govori: „Bolje je živjeti u pustinji nego sa ženom svadljivom i gnjevljivom” (Izr 21,19). Žena treba biti priznata kao najveće blago za svoju obitelj, pa Biblija postavlja pitanje: „Tko će naći ženu vrsnu? Više vrijedi ona nego biserje. Muževljevo se srce uzda u nju, i blagom neće oskudijevati. Ona mu čini dobro, a ne zlo, u sve dane vijeka svojeg... Odjevena je snagom i dostojanstvom, pa se smije danu budućem. Svoja usta mudro otvara, i pobožan joj je nauk na jeziku. Na vladanje pazi ukućana i ne jede kruha besposlice. Sinovi njezini podižu se i sretnom je nazivaju, i muž njezin hvali je... Lažna je ljupkost, tašta je ljepota: žena sa strahom Gospodnjim zaslužuje hvalu...” (Izr 9,10–31). Sv. Pavao zahtijeva od muškaraca da do najveće mjere poštuju ženski spol, pa naređuje muževima: „Muževi, ljubite svoje žene kao što je i Krist ljubio Crkvu i sam sebe predao za nju da je posveti..., da sam sebi privede Crkvu krasnu, bez ljage, bez bore, bez ičega tomu slična, da bude sveta i bez mane. Tako su i muževi dužni ljubiti svoje žene kao svoja tjelesa. Tko svoju ženu ljubi, ljubi samoga sebe... Dakle, neka svaki pojedini od vas ljubi svoju ženu kao samog sebe, a žena neka poštuje svoga muža...” (Ef 5,25–33). U svim je tim tekstovima uključen „eros” kao psihička komponenta ljubavnog života i „seks” kao tjelesna komponenta ljubavnog života.

Mladić i djevojka ne doživljavaju „eros” i „seks” na sasvim isti način. Kod muškarca je nešto više naglašena seksualnost, kod ženske osobe nešto više komponenta erosa. To se ipak

ne smije shvatiti kao da muškarac ima seksualni nagon bez erosa, a žena eros bez seksualnog nagona. Međutim, muškarac može i bez izravne ljubavi doživljavati zadovoljenje spolnog nagona, npr. u javnim kućama, dok se kod žena u pravilu to ne događa. Mladiću se dogodi da mu poslije doživljenih seksualnih intimnosti iščezne privlačnost prema nekoj djevojci. On se ponaša kao onaj koji može „birati”. Ne može se ipak reći da uvijek mladić zavodi djevojku, kao ni djevojka mladića. Njih oboje zavodi snaga seksualnog nagona. Dr Trstenjak uspořádjuje ljubav i spolnost, eros i seks, sa dvije glazbene žice koje su ugođene jedna na drugu. Ako udariš po jednoj, zasniva i druga. Ipak, ne uvijek, pogotovo ako se po prvoj prejako udara.

Besciljno ljubakanje, u kojem se ne misli na ozbiljniju ljubavnu vezu, Englezi nazivaju flirt. Mladići – zbog flirta – svako ljeto traže nove žrtve, a djevojke idu iz ruke u ruku. Stvara se nezdrav mentalitet olakog gledanja na stvari seksualnog života. Djevojke često postupe dosta nepromišljeno: čim se sretnu s nekim muškarcem, sklapaju prijateljstvo. Ne poznavajući njega ni njegove, dozvoljavaju mu sve jer ih je možda slatkorječivošću na čas osvojio. Takvo ljubakanje nije trijezna i dobra priprava za bračni život: navike iz mladosti postaju smutnja u starosti. Čovjek i u brak unosi sebe onakvog kakav jest. Na otoku Sv. Helena, u zarobljeništvu, dao je Napoleon djevojci, koja se spremala za brak, pouku: „Odgoj djeteta počinje sto godina prije rođenja.” I pučka mudrost u pitanjima braka opominje: „Gradi kuću iz temelja, ženi sina od plemena”, tj. istražuj nekoliko koljena unatrag obiteljske prilike.

b) Sklad u braku

Muškarac sam nije potpun čovjek. Tako ni žena. Zato i teže jedno k drugome. Muška polovica i ženska polovica sačinjavaju jednu prirodnu cjelinu. To su stari Grci izrazili pričom o androgenu, savršenom biću koje je istodobno muškarac (aner, andros = muškarac) i žena (gyne, gynaikos = žena). Ljudi obično misle da je za sklad u braku neophodna jednaka narav muža i žene. Međutim, to ne stoji uvijek jer mnogo puta netko od bračnih partnera zbog

pomanjkanja samosvijesti traži kod drugog partnera upravo ono što njemu samome manjka. Drugi pak, samosvjesniji, traže jednakost naravi, tj. ono „*similis simili gaudet*”. Ali ni to nije uvijek dobro: ako se nađu u braku i muž i žena koji su po naravi „diktatori”, nekad će doći do toga da će jedno drugom „iskopati oči”. Muškarac dakle koji je po naravi neodlučan i bez inicijative trebao bi uzeti za ženu osobu koja je odlučna, samostalna i ambiciozna. U cilju sklada u braku slažu se karakteri: samosvjestan i ponosan s nenametljivim i skromnim, odlučan i neustrašiv s plahim i popustljivim, pesimist se slaže s optimistom, nepovjerljiv s naivnim. Sve to, naravno, uz uvjet da prvi zna cijeniti prednosti drugoga. Tu se onda karakterološka svojstva nadopunjuju a da se ne isključuju. Ali ipak nisu sva oprečna svojstva komplementarna; ima ih koja se isključuju. Ako se jedan štediša oženi s rasipnom ženom, u braku će vladati neprekidno ratno stanje. Ne idu skupa ova karakterološka svojstva: okrutnost i nježnost, grubijanstvo i finoća. Bezobziran muž trebao bi imati bezobzirnu ženu: kad se već ženi zvijer, ne preporuča se kao partner ovca. Ne bi smjeli stupiti u brak ni mladić koji je odveć računčijijski tip i djevojka koja je izrazito emotivna i bez računčijijskog duha. Ali važnije od svega za uspješan brak smatra se da onaj *temeljni ideal* (određen pogledom na svijet i život) treba za oba bračna druga biti isti, jer tad se već lakše nađe način da se obostrano loše navike isprave.

c) Otvoriti oči

Kaže se da je ljubav „slijepa”. Stoga odgojitelj treba pomoći mladim ljudima da u stvarima ljubavi i stupanja u brak „otvore oči”. Evo nekoliko, biblijski nadahnutih pravila za to:

1. Ne smije se svu vrijednost stavljati u vanjsku ljepotu. „Lažna je ljupkost, tašta je ljepota; žena sa strahom Božjim zaslužuje hvalu” (Izr 31,30). I dalje: „Ukloni jad iz svoga srca i udalji bol iz svojega tijela. Ali je *isprazna* i mladost i doba tamnih kosa. I sjećaj se svoga Stvoritelja u danima svoje mladosti prije nego dođu zli dani i prispiju godine, kad ćeš reći: 'Ne mile mi se'... Ispraznost nad ispraznostima,

veli Propovjednik, sve je ispraznost” (Prop 11,10–12,1–8). Tako o prolaznosti mladenačke ljepote govori Biblija. Vanjska ljepota odnosi se na vanjsku privlačnost. Za skladan brak to nije dosta. Za skladan brak traži se u prvom redu unutarnja ljepota koja ostaje i očituje se u svojstvima: zračenje plemenitosti, sposobnost i zdravlje duha, razumnost i dobrota srca, milina karaktera. Mladi ljudi često nisu toga svjesni, pa kad govore o djevojkama, sve se vrti oko izvanjskih vrijednosti: mlada, lijepa, bogata. Odgoj mladih u vjeri zahtijeva da ih se pouči o tome kak je za brak još važnije da djevojka, kao i mladić, budu: poštene, istinoljubivi, marljivi, brižljivi za svoj dom, blagi, razboriti, međusobno odani itd. Tjelesna ljepota prolazi, bolesti ostavljaju tragove, rađanje djece izmijeni izgled, starenje čini svoje itd. Unutarnje Bogatstvo ostaje! Dakle, treba paziti na svoju tjelesnu ljepotu, ali je za trajnu sreću u braku od daleko veće važnosti unutarnja ljepota duše bračnih drugova. Osobe s unutarnjom ljepotom ostaju trajno ugodne.

2. Treba gledati također na rodbinsku lozu bračnoga druga. Mladić i djevojka moraju obostrano biti upoznati sa zdravstvenim stanjem rodbine. Razne bolesti često se pokazuju tek u kasnijim generacijama potomstva. Ne zna se kakva će djeca biti rođena ako su djed ili baka bili pijanci, samoubojice, duševni bolesnici, nemogući tipovi, svadljivci, lupeži. Ne zna se iako su sami roditelji bili u svakom pogledu zdravi! Mladić i djevojka trebaju gledati i na karakter vlastitih roditelja. Ako je otac mladića ništarija, surov prema ženi, lupež, škrtac, *mogao bi* i njegov sin biti takav. Ako je majka djevojke loša osoba, „duga jezika”, ako djecu huška protiv oca, ako je nesređena, neuredna, *može* vrlo lako i kćer biti takva. Sve je to potrebno unaprijed znati, u svrhu moguće preventive. Mladić i djevojka moraju gledati i na vlastiti karakter, računajući s ovim: „Kakav je sin prema majci, takav će biti i prema ženi; kakva je kći prema ocu, takva će biti i prema mužu.”

3. Treba računati s tim da čovjek živi i od kruha. Prema evanđelju, Isus je osobno „umnožio kruh” da nahrani gladno mnoštvo iako je istodobno učio da „ne živi čovjek samo od kruha...”. I najveća ljubav lako iščezne u bijedi

i siromaštvu. Ljubav i kruh moraju ići zajedno. Mladi ljudi moraju biti načisto s pitanjem od čega će živjeti. Tu moraju biti obostrano iskreni. Nijedan od bračnih drugova ne smije se osjetiti prevaren, zatečen, stavljen pred gotov čin neizbježne bijede. Ako se osjeti prevarenim, sklad u braku biva u korijenu posječen: obećanja i makinacije s „kulama u oblacima” vrlo su opasan put prema sklapanju braka.

d) Svatko nije za brak

Svi ljudi nemaju sposobnost da žive udvoje. Onaj tko nema sposobnosti za to bolje je da se ne ženi. Svakako, ima puno više nego mislimo ljudi koji nisu sposobni za brak. Ovamo spadaju:

1. **Ljudi bez spolnog nagona.** Psiholog Hirschfeld navodi povijesne primjere velikih ljudi koji su ostali neoženjeni i izjavili su o sebi da nikad nisu osjećali spolnih potreba, kao npr.: John Locke, Leibniz, Thomas Hobbes, B. Spinoza. Najpoznatiji njemački filozof Emanuel Kant tvrdi da nikad nije osjetio ni najmanje seksualne težnje, a bio je zdrav i snažan. Kant je živio 80 godina i svojim učenjem izvršio je revoluciju u filozofiji stavivši temelje mišljenja u samog čovjeka, a ne u stvari kakve su one same u sebi i izvan nas.

2. **Čudaci.** To su ljudi neprilagodljiva značaja. Ima ih dvije vrste: mirni i siledžije. Prvi su bez inicijative te nemaju nikakva zanimanja ni za ženu ni za djecu. Od takvih obitelji nema ništa. Drugi su bezobzirni i samovoljni, pa u obitelji izazivaju stalno stanje straha. Članovi takve obitelji jesu mučenici. Siledžije mogu biti i žene, ne samo muževi. Ima i žena kojima manjka sposobnost prilagodljivosti potrebama ostalih članova obitelji. Oni prvi su nevaljalci, totalne lijenčine; drugi su opaki i mučitelji za svoje najbliže. O siledžijama govori Biblija: „Nevaljalac i opak čovjek hodi s lažljivim ustima; namiguje očima, lupka nogama, pokazuje prstima; prijevare su mu u srcu, snuje zlo u svako doba, zameće svađe. Zato će mu iznenada doći propast, i učas će se slomiti i neće mu biti lijeka” (Izr 6,6–15).

3. **Samci po naravi.** To su muškarci i žene koji nalaze radost u samačkom životu, želeći se posvetiti npr. znanstvenom radu, umjetnosti-

ma, duhovnom savršenstvu itd. Dometi njihova rada protežu se na čovječanstvo kao cjelinu, a ne samo na bračnu zajednicu. Za takve ljude može samotničko življenje biti pravi poziv. Oni često izgaraju za dobro bližnjega, kao mnogi misionari i misionarke. Ali ako im takve *sublimirajuće* sklonosti nisu razlogom odustajanja od braka, oni se u samotničkom stilu življenja osjećaju nesretnima, frustriranima, i postaju jako neugodni.

4. **Ljubomorni.** Ljubomora je teška bolest. Ona uništava i duševne i tjelesne snage čovjeka. Ljubomora je sebičnost, ona je smrt svakoj ljubavi. Ljubomorna žena okrivljuje muža zbog pomanjkanja ljubavi, a u stvari ona nije sposobna za ljubav prema mužu. Ljubomora je neizlječiva bolest: njezin je uzrok u samom čovjeku, a ne vani – da bi ga se moglo nekako ukloniti. Zato treba bježati od ljubomorna partnera za brak. Ljubomorna osoba nije sposobna za brak: ako je već sama nesretna, zašto bi i drugoga činila nesretnim?! Djevojka i mladić lako dođu do spoznanja o sklonosti prema ljubomori. Tko *bez temelja* uvijek spočitava, tako da su razgovori s njime prava „mora”, od njega se mora bježati k osobama koje su sposobne za nesebičnu ljubav i povjerenje. Biblija o tome kaže: „Ljubav je moćnija od smrti, ljubomora je strašnija od pakla.”

Sve što je dosad rečeno o čuvstvenom sazrijevanju čovjeka možemo ovako sažeti: Za integriranje vjere i života, kao kršćanski usmjereni vjernici, moramo oplemenjivati svoj čuvstveni život u duhu riječi sv. Pavla: „Usmrтите dakle ono što je u vašem tijelu zemaljsko: bludnost, nečistoću, požudu, zle želje i lakomstvo – to je idolopoklonstvo... Odbacite od sebe srdžbu, naglost, zloću; izbacite iz usta svojih psovku i sramotne riječi. Ne varajte jedni druge... Tu nema više ni Grka ni Židova, ni obrezana ni neobrezana, ni roba ni slobodnjaka, već samo Krist koji je sve i u svemu... Žene, pokoravajte se svojim muževima kako dolikuje u Gospodinu. Muževi, ljubite svoje žene i ne budite osorni prema njima. Djeco, pokoravajte se u svemu svojim roditeljima... Očevi, ne ogorčujte svoje djece da ne postanu malodušna... Gospodari, dajte sami od sebe svojim robovima što je pravedno i pravično, znajući da i vi ima-

te nebeskog Gospodara... Mudro se vladajte prema onima koji su vani! Iskorišćujte prigodu! Neka vam riječ bude ljubazna, solju začinjena, da znadete odgovoriti svakome kako treba" (Kol 3,5–4,6). Produbljivanje tih velikih riječi omogućava da se izvuku neke odgojne smjernice o čuvstvenom sazrijevanju. Pokušat ću formulirati te smjernice!

– „Požuda za svačim majka je ničega!“ – rekao je netko. Mladog čovjeka treba odgajati na način da uvijek *znade* što zapravo *hoće*.

– „Želja nam priječi da uživamo ono što posjedujemo“ – rekao je stari Plutarh. Mladog čovjeka treba odgajati da obuzdava vlastite želje, da ne želi ono što je neostvarivo. Stoga roditelji koji u svemu ugađaju djetetu ne čine dobro.

– Mlade ljude moramo odgajati tako da budu sposobni *priznati pogrešku*. Ako je čovjek sposoban priznati pogrešku, on će je i popraviti. Prenaglašeni „ponos u takvim je stvarima najslabiji savjetnik“ (P. Mantegazza). Svoje glavost je najštetnija za svoje glavca.

– Mlade ljude moramo odgajati tako da sebe ne smatraju uvijek pravim, a drugoga krivim. Svi trebamo biti kritični prema vlastitoj samouvjerenosti. „Krivice žena, djece, slugu, slabića, bijednika i nezalica, krivice su muževa, otaca, gospodara, jakih, bogataša i učenih ljudi“ – napisao je negdje, točno i s pravom, V. Hugo.

– Čuvstvena zrelost, posebno u vezi s čuvstvom ljubavi, u sebi nosi opomenu: „Živeći bez ičije ljubavi, čovjek postaje zao.“ Ona nosi i zahtjevnost: „U ljubavi nema ni prava, ni pogodbe ni ugovora – ima samo ljubav“ (P. Gerald). Čuvstvena zrelost nosi u sebi i načelo: „Ljubav je gubitak, odricanje; ona je najbogatiya kad je sve dala“ (K. Guzikow). Konačno, ona u sebi nosi životnu orijentaciju koju je sv. Pavao izrazio riječima: „Sada ostaju vjera, ufanje i ljubav. Ali od svih je najveća ljubav“ (1 Kor 13,13).

5. INTELEKTIVNO SAZRIJEVANJE – POD VIDOM INTEGRACIJE VJERE I ŽIVOTA

Pod izrazom intelektualno sazrijevanje misli se na cjelinu čovjekova znanja s područja znanstudske

nosti, kao i s područja vjere – na čemu se ovdje želimo posebno zaustaviti. Polazimo od uvjerenja da znanost i vjera nisu u međusobnoj suprotnosti, nego u međusobnom dopunjanju. Znanost ne pobija vjeru niti vjera zanemaruje znanost: predmet istraživanja znanosti jesu pojedinačna i djelimična područja vidljive prirode, dok je predmet vjere sveukupnost Istine u njezinu prirodnom i izvanprirodnom dosegu. Zato se može reći da su vjera i znanost u međusobnom dopunjavanju. Znanosti rješavaju „skrivačicu“ zakona evolucije prirode, dok vjera govori o Veleumu, o Nekome tko je tu „skrivačicu“ sastavio. Znanost i vjera međusobno se osvijetljuju! Kao u oceanu – gdje ronilačko otkrivanje površinskih slojeva nikad ne demantira stvarnost samog dna. Postojanje zakona uključuje Zakonodavca! Bez „dna“ ne bi bilo ni „površine“! Bez „Vječnog Uma“, o kojem govori vjera, ne bi bilo ni „vremenske razumnosti“ (npr. u čovjeku), o kojoj govori znanost. Bez „Zakonodavca prirode“ ne bi bilo ni „zakona prirode“. Tako, znanstvena „slika o svijetu“ – načelno – omogućava sve bolje uvide u vjerski „nazor na svijet“, dok sami vjerski „nazor na svijet“ utkiva Zakonodavca u znanstvenu „sliku o svijetu“. Time se onda znatno ublažavaju mogućnosti tehničke tiranije znanosti nad čovjekom, i time se – načelno – omogućava i postojanje same znanosti. Kad ne bi bilo Onoga tko je sastavio zagonetku prirode, koju rješava znanost, tad ne bi bilo ni zagonetke ni znanosti koja je rješava. Što o tome govore suvremeni učenjaci, iz različitih kulturnoloških i ideoloških sredina?

Prije svega treba naglasiti da eminentni učenjaci ne vide proturječja između znanosti i vjere. Tako npr. Karl Friedrich von Weizsäcker u svojoj knjizi predavanja o „Atomskoj energiji i atomskom dobu“ (1963) govori: „Istina koju njeguje vjera, po mojem uvjerenju, jedina je istina koja je veća od istine znanosti na kojoj počiva atomsko doba. Istina što ju je othranila kršćanska crkva prodire dublje nego suvremena racionalnost.“ Tu bismo mogli postaviti pitanje: u čemu vjera (Crkva) „prodire dublje“?!

Na takvo pitanje indirektno odgovara Friedrich Dessauer, eminentni atomski fizičar,

i to kad govori o „religioznim aspektima” tehnike i o Bogu kao posljednjem „Uporištu” do kojeg nas vodi nedostatnost bilo kakvih uporišta što nam ih stavljaju na raspolaganje znanost i tehnika. Posebno ondje gdje težimo za pravdom, ljubavi, usrećenjem, smislom života, za unutarnjom ravnotežom i besmrtnosti, ondje gdje se naša nutrina buni protiv propadanja u ništavilu – uporišta znanosti i tehnike nisu dovoljna: „Mi u dnu tražimo ono Posljednje, Apsolutno – ne više uvjetovano i ovisno”, tako da na „rubovima stvari” kojima se bave znanost i tehnika dolazimo do nužnosti prihvaćanja vjere u ono Apsolutno što nam ga – kao Boga – otkrivaju religije (usp. Kusić, *Teodiceja*, III izd., Split, 1968, str. 29–30). Nikakvo uporište znanosti i tehnike, samo za sebe, bez vjere u Boga – Stvoritelja svijeta i čovjeka, Oca svoje djece u sveljudskoj obitelji i Suca za kreposti i prestupke svoje djece – nije sigurno. Sva uporišta znanosti i tehnike ostaju labilna, dvojsjekla i poticajna za primjenu zakona sile jačega. Najglasovitiji fizičar našeg doba Albert Einstein govori ovako: „Moja religija sastoji se u smjernom poštivanju jednog Beskonačnog duhovnog bića više prirode, koje sebe otkriva samo u malim pojedinostima što ih mi svojim slabim i nedovoljnim osjetilima možemo predočiti” (Barnett, *Einstein und das Universum*, Frankfurt/aH, str. 134. – Predgovor toj knjizi napisao je sam Einstein). Poznati raketni stručnjak Wernher von Braun, aludirajući na suvremenu – kako se on izražava – „mirnu koegzistenciju” između vjere i znanosti, govori: „Po mojem uvjerenju, ta je situacija krajnje nezadovoljavajuća. Ja promatram Stvoritelja i njegova stvorenja kao nešto što ide zajedno. Za mene su znanost i vjera kao dva prozora u kući, kroz koje gledamo van na zbiljnost Stvoritelja i na granice što se očituju u njegovim stvorenjima (Nav. list *Christ in der Gegenwart*, 27. August 1967, str. 274). Tendenciju prema shvaćanjima koja nisu više isključivo naturalistički obojena, niti u socijalističkim zemljama, obilježila je prije nekoliko godina *Komsomolskaja pravda* riječima jednog mladog ruskog fizičara o Bogu: „To je Duh koji nije vidljiv ni osjetan, Intelkt koji upravlja svim procesima u svijetu. Putovi tog Intelktá čovjeku nisu spoznatli-

vi” (nav. revija *Herder Korrespondenz – Orbis catholicus*, Mai 1967, str. 216sl.). Poznat je također primjer ruskog atomskog fizičara Kapice koji se prije svakog ulaska u laboratorij pomolio Bogu, i to u kapelici što ju je za njegovu privatnu upotrebu podigla sovjetska vlast. Filozof i profesor teorijske fizike Walter Heitler smatra da su prirodni zakoni „uzorci” po kojima se ponaša materija: u organizmima oni su „građevni plan” gdje – oprečno od bilo kojeg stroja – sam organizam biva „svoj vlastiti mehanizam” i gdje sam organizam „čita plan koji je sakriven u zametnoj stanici”. Zbog svega toga, prirodni su zakoni – kao zamisao Intelkta – nešto „nematerijalno”; oni nisu „dio fizikalnog svijeta”, oni su nešto bitno različito od toga jer kroz njih se „očituje duh koji je emanacija Božanskoga. Tu se... prožimaju prirodoslovna znanost i religija” (Reinisch, *Gott in dieser Zeit*, str. 9–105).

Protiv takva pozivanja na mislioce vjernike moglo bi se prigovoriti pozivanjem na druge mislioce, nevjernike. Tu stvar možemo osvjeteliti posve oprečnim stanovištima dvaju nobelovaca, američkog učenjaka Charlesa Townusa i ruskog akademika Prohorova. Townus drži da će se religija i znanost jednom spojiti u jedinstvenu duhovnu disciplinu: znanost želi upoznati poredak među vidljivim stvarima, a religija želi shvatiti smisaonost prirode i načine povezanosti čovjeka s Bogom. Prohorov, naprotiv, smatra da je znanost u proturječju s religijom i da je tzv. „smisaonost” samo tvorba čovjeka kao misaono-svjestitog bića (usp. *NIN*, Beograd, 3. XI 1967, str. 17). – Mi kao vjernici ovdje možemo replicirati: Znanost nije nigdje otkrila da je *smisaonost* procesa u prirodi samo tvorba ljudske misaone svijesti, a ne i *činjenica* koju ljudska misaona svijest naknadno otkriva, pa stoga i sama znanost zahtijeva temeljenje „smisaonosti” u nekom adekvatnom Ummom Uzroku, daleko prije pojave čovječjeg razuma i misaone svijesti. Inače bismo – logično – morali cijelokupno zbivanje u prirodi, prije pojave čovjeka, prepustiti igri slučaja. Ali tada ostaje otvoreno pitanje: – Kako se ljudski mozak mogao oblikovati *igrom slučaja*, a nijedan znanstveno-tehnički proizvod to ne može?! Znanost, priznaju i neki materijalisti-

ki orijentirani mislioci, može postati „novi izvor religije”, npr. kad se čovjek, sve više prodirući u dubine svemira, osjeti kao „zrnce prašine”. Poznati ruski biolog Oparin, svjestan težine problema znanstvene zakonitosti u svijetu, prigovara mehanicističkom materijalizmu kad se živa bića uspoređuju sa strojem: mehanicistički materijalisti pri tom zaboravljaju da je „unutarnja svrshodnost stroja nastala stvarateljskom voljom konstruktora” što bi u krajnjim konsekvencijama vodilo ideološki neprihvatljivom „Stvoritelju svijeta” (usp. Beck–Pichl, *Wir und die Welt*, Tyrolia-Verlag, Wien, 1970, str. 81–83). Znanost nam govori da sama materija u prirodi nastupa kao građevni materijal, čije se oblikovanje vrši *prethodnim posredstvom* zakonitosti. To je – slikovito – kao kod pile, ukoliko ona ne pili zato jer ima zube, nego su joj „prethodno” napravljeni zubi – zato da pili. S gledišta materije kao građevnog materijala, zakonitosti što ih registrira znanost jesu razlog sređenog oblikovanja materije, a ne učinak slučajnosti njezinih unutarnjih procesa, tj. materija se „*pokorova*” zakonima što ih registrira znanost, materija „ne stvara” te zakone. Zakoni su „misaono isplanirana stalnost” izvanprostornog i izvanvremenskog reda, dok je sama materija fizikalno „tečenje” prostorno-vremenskog reda. „Tečenje” materije ispituje znanost, „misaonost” procesa unutar materije vjera.

Sad sve to možemo sažeti i reći: Za integriranje vjere i života, kao vjernici, moramo oplemenjivati – svestrano – svoj intelektualni život priznavajući sve sigurne znanstvene rezultate i ujedno prihvaćajući Boga kao „Vođu mudrosti”. Ta je „mudrost” izražena i jezikom znanosti i jezikom vjere, a biva prepoznavana, sve dublje i sve dalje, kao „dah sile Božje, i čist odvir slave Svemogućega”, te kao „odsjev vječne Svjetlosti... i slika dobrote Božje” (Mudr 7,15–26). Znanstveno znanje i vjersko znanje ovdje su spojeni u međusobnom dopunjanju: znanstveno znanje izraz je naravne potrebe čovjeka da upozna svijet i stvari u njemu; vjersko znanje izraz je također naravne potrebe čovjeka da razvije vlastitu osobnost, okrnjenu mnogim manjkavostima, izjednačivši je do najviše moguće mjere s *Idealom*, s Beskonačnim,

odn. sa Stvarnošću bez manjkavosti koje su na razne načine razlog čovjekova nezadovoljstva, njegove depersonalizacije i samootuđenja. Čovjek je *spoj* konačnog i Beskonačnog, pa zato teži „naravno” za spoznanjima znanosti i spoznanjima vjere. On „naravno” teži za onim „naravnim” što ga otkriva znanost i onim „nadnaravnim” što ga otkriva vjera.

Budući da čovjek „naravno” teži za *Nadnaravnim*, konkretni cilj intelektualnog i cjelovitog odgoja mladih u vjeri mora biti „integriranje vjere i života”. Vjera, međutim, ovdje više ne znači samo „vjerske istine”, nego u prvom redu „*vrednote*” vjerskog svjetonazora, koje treba životnom praksom *svjedočiti*. Vjera je u prvom redu *duševna hrana*, majčino mlijeko – pomoću kojega „rastemo”, doživljujući ga kao „vrednotu” puno vremena prije nego što saznamo samu „istinu” o mlijeku. Zbog toga je danas, u kontekstima naviještanja vjere, potrebno u prvom redu „svjedočenje” vjere, u smislu – demonstriranja vjere kao „vrednote” za praksu. „Svjedočenje” vjere isključuje bilo kakve oblike egoizma i egocentrizma, zamaskiranih vjerom. To „svjedočenje” zahtijeva kao nešto apsolutno djelotvornu ljubav prema bližnjemu, otvorenost prema njegovim konkretnim problemima, susretljivost i uslužnost bez ikakvih računskih primisli, pomirljivost i razumijevanje prema onima koji od nas drukčije misle i osjećaju. U vjeri evanđelja spajaju se uvijek „istinitost” i „vrednota”: „istinitost” Vječnoga i vremenitog s „vrednotama” Vječnog i vremenitog. Bog tu nije samo iznad svijeta nego je On tu ujedno unutar svijeta kao *poticaj* za njegovo usavršavanje i ispred svijeta kao nadahnjivatelj u *planiranju* sve boljeg svijeta. Ortodoksija i ortopraksija ovdje su sjedinjene! Ortodoksija je prihvaćanje vjerskih istina; ortopraksija je življenje u duhu vjerskih istina. Ortodoksija poučava o vjerskim istinama, ortopraksija svjedoči vjerske istine. Budući da „verba movent, exempla trahunt” (riječi pokreću, primjeri privlače), danas se čini da u odgajanju mladih u vjeri treba početi od ortopraksije, tj. od praktičnog primjenjivanja načela „sada ostaju vjera, ufanje, ljubav, to troje, ali je od svega toga najveća *ljubav*”. To je ljubav prema Bogu i prema čovjeku, gdje je ono „prema Bogu” stalno pre-

ispitivano onim „prema čovjeku”, snagom Kristova načela „Tko kaže da ljubi Boga, a ne ljubi brata svoga – taj je varalica.” Usrećivati ljude već na zemlji, ne odgađajući – u ime vjere – ljudsku sreću tek iza groba, čini se da je prikladan oblik utvrđivanja vjere u ljudima. „Propovijedanje vjere”? Da! „Ostvarivanje vjere!” – Još više! Vjernik koji je integrirao vjeru i život zrači raspoloženje evanđeoske čovjekoljubivosti, kao čovjek reda, rada, savjesnosti, plemenitosti i jednostavnosti, odgovornosti i požrtvornosti, kao protivnik bilo kakvih oblika diskriminacije, nepravde, mržnje, egocentrizma i

ohole zaljubljenosti u sama sebe, kao onaj koji ljubi Boga služeći ljudima, kao onaj koji civilizacijskim blagodatima tehnike dodaje oplemenjujuće blagodati duha hranjenog iz vjere, ufanja i ljubavi prema Bogu i prema ljudima. Tu kršćanstvo, katolicizam, više nije statika mišljenja, nego dinamika življenja u dobroti, plemenitosti, savjesnosti, jednostavnosti, finoći, iskrenosti i ljudskoj čestitosti. Tu Bog više nije sedativ za naše tjeskobe, nego stimulatив aktivnosti za viši stupanj sreće i ovdje na zemlji Fides fidelis sit! Vjera treba biti „vjerna” čovjeku „u ime Boga.”